

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ, ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՀԻՒՂԵՐԸ.

„Վաճառականութիւնը քորք երկիր կընքանայ,
հարստահարում տեղէն կիսայի, եւ կհանգչի
կիկեայ՝ ուր շունչ տոնուչ կրողուն իրեն“:

ՄՈՆԹԵՄԻԼԵՍ.

Հին ազգաց պատմութիւնն ուշի ուշով որ կարգանք եւ արդի ազգաց վրայ աչքերնիս որ դարձունենք, յայտնապէս կտեսնենք որ անոնք երկրագործութենէ ետքը վաճառականութեամբ յառաջ գնացեր, ծաղկեր, հարստացեր ու զօրացեր են, եւ օր ըստ օրէ կծաղկին, կհարստանան ու զօրանան:

Աներկբայելի ճշմարտութիւն է այս: Մեր ազգն ալ ճանչցած ու հասկըցած է զայն ի հնուց ի վեր. որուն եւ ապացոյց պիտի մնայ ամէն ժամանակ Հեղկաստանին այժմու եւ մանաւանդ հին ատենի մեծանուն ու մեծափարթամ հայ վաճառականաց պատմութիւնը: Սակայն տգիտութիւնն ու գերութիւնը ուրիշ շատ ընտիր եւ զովելի ակործակաց հետ հաներ էր մեր ազգայնոց սրտէն փոքր ի շատէ նաեւ այս ընտիր ու միանգամայն շահաբեր ու աշխարհաշէն ակործակը, որով եւ հայ վաճառականաց թիւը օրէ օր պակսելով՝ ազգին մէջէն եւս հարստութիւնը տեղ տեղ պակսեր էր: Բայց արդ քանի մը տարիէ ի վեր խնդութեամբ կտեսնենք որ ազգայինք մասնաւոր ջանք ու փափաք կցուցընեն դարձեալ վաճառականութեան, եւ անոր վրայ հիմնական տեղեկութիւններ կուզեն ստանալ:

Աղաւնին Մասեաց, որ իրեն սեպհական կնիք առած է իւր համազգի սիրելի եղբարցը կամակատար եւ օգնական լինել յամենայնի, եւ անոնց ջանիցն ու փափաքանացը հասնելու ճամբան դիւրացընել, վաճառականութեան վրայ եւս ընդհանուր տեղեկութիւն մը կուզէ տալ, եւ հետ զհետէ անոր օգուտները, միջոցներն ու դիւրութիւնները պիտի ցուցընէ՝ ի սէր նորա յորդորելով իւր ընթերցողները, որպէս զի օրէ օր աճին բազմանան հայազգի վաճառականք ըստ նմանութեան արդէն եղելոց՝ որք իրենց պատուաւոր վաճառաշահու-

թեամբը կյանախեն փառս եւ ճոխութիւն ազգիս ի Տաճկաստան, ի Ռուսաստան, ի Պարսկաստան, ի Հեղկաստան, ի Գաղղիա, յԱնգղիա, ի Գերմանիա, ի Հոլանտա, եւ մինչեւ ի Զինաստան:

Տեսնեմք ուրեմն նախ՝ թէ ինչ է վաճառականութիւնը, ինչ էր առաջ, ինչ է այժմ, եւ ինչ ճիւղեր բաժնուեր է:

Վաճառականութիւնն է բերոց փոխանակութիւնն ու տեղէ տեղ փոխադրութիւնը:

Այս փոխանակութիւնն յառաջ կուգայ մարդկանց, քաղաքաց եւ երկիրներու իրարու հետ ունեցած յարաբերութիւններէն:

Ատենով վաճառականութիւնը պարզ փոխանակութիւն մի էր՝ որով մէկ բերքը միւս բերքին հետ կփոխէին. օրինակի համար, մէկը կով մը կուտար ու տեղը ձի կառնուր, ուշխարներ կուտար ու տեղը հորթեր կառնուր: Բայց յայտնի է թէ այս տեսակ նմանանիւթ փոխանակութեան տեղէ տեղ տարուիլը մեծամեծ դժուարութիւններ ունէր իրարմէ հեռու բնակողներուն համար. հարկ էր ուրեմն դիւրագործածելի արժէք մը գտնել, եւ անով ընել բերքերուն փոխանակութիւնը: Եւ այս փոխանակութեան դժուարութենէն հնարուեցաւ դրամը կամ ստակը:

Ստակն ի սկզբան կարմիր կամ դեղին պղնձի խոշոր կտորներ էր՝ սաստիկ ծանր. յետոյ երբոր արծաթն ու ոսկին գտնուեցան, սոքա քան զսմենայն մետաղս նախամեծար համարուեցան՝ անոր համար որ սակաւ կը գտնուին, պայծառ տեսք ունին, թեթեւ են, արուեստագործ զարդեր ու կահեր շինուելու յարմար, եւ դիւրաւ չեն ժանգոտիր: Բայց երբոր առեւտրական ապահովութիւնը շատ-

ցաւ, մետաղէ դրամոց փոխանակութեան զր-
ծուարութիւններն եւս երեւան ելան, եւ հնա-
րուեցան *բոլորապէս* եւ *փոխանակագիրք*, որք
իրենց դիւրատար թեթեւութեամբ ամէն դիւ-
րութիւն ընծայեցին հեռաւոր վաճառականու-
թեան, այնպէս որ հազարաւոր ու միլիոնաւոր
դահեկաններ սկսան քաղաքէ քաղաք, աշ-
խարհէ աշխարհ, ծովէ ծով անվախ ու անկո-
րուստ երթեւեկել պատառ մը թղթով՝ ու մե-
ծամեծ գործեր տեսնել: — Եւ ահա այն ժա-
մանակը վաճառականութիւնը իւր կատարե-
լութեանը հասաւ:

Տարակոյս չկայ որ նաւարկութիւնն ալ վա-
ճառականութեան ծաղկելուն մեծ պատճառ
եղաւ՝ թէ հին ատենը եւ թէ մանաւանդ այժմ,
յորմէ հետէ շոգեհաւք ծովերուն անհուն տա-
րածութիւնն սկսան արծուի պէս պատռել
անցնիլ: Հին պատմութեան տեղեակ եղողնե-
ները լաւ գիտեն թէ հիներուն վաճառակա-
նութեամբ ինչ աստիճանի ծաղկած ու առաջ
գնացած էին ծովեզերեայ Սիրոն, Տիրոս,
Կարթեգոն, Աթէնք եւ Կորնթոս հոյակապ քա-
ղաքները: Ո՞վ չգիտեր այժմու այն քաղաք-
ներն ուր անդադար կմտնէ կեղեւն այն ամե-
նայն հարստութիւնք՝ որ զագգս եւ զագինս
կկերակրեն ու կկենդանացնեն: Այս քաղա-
քաց մէկ քանին միայն յիշենք. Փեթրպուրկ,
Մոսքուա, Օտեսսա, Նիժնի-Նովորոս, Թուլս՝
ի Ռուսաստան. Մարսէյլ, Պորտո, Հաւր՝ ի
Գաղղիա. Լոնտոն, Մէնչըսթըր եւ Լիւրմուլ՝
յԱնգղիա. Նիւ-Եօրք, Պոսթըն՝ ի Միացեալ-
Նահանգս. Կոստանդնուպօլիս, Պադուատ, Հա-
լէպ եւ Ջմիրուիա՝ ի Տաճկաստան, եւ այլն
եւ այլն:

Լսեմք ուրեմն արդի վաճառականութեան
սահմանն ու բաժնուած ճիւղերը:

Վաճառականութիւն կամ *սոսնոր* կրսուի
գնել կամ փոխանակել որ եւ իցէ բերք՝ որ
տեղ մը շատ կը գտնուի, եւ տանիլ զայն՝ չե-
ղած կամ քիչ գտնուած տեղը վաճառել. այն
գնուած ու վաճառուած բերքը կամ նիւթը
վաճառք կամ *սպրակ* կրսուի:

Վաճառականութիւնը կրկնի *ներքին* ու *ար-
տաքին*, *վաճառաքերութեամբ* եւ *վաճառահանու-
քեամբ*:

Վաճառականութիւնը ներքին է՝ երբ երկրի

մը այլ եւ այլ բերքը իրարու հետ կփոխանա-
կուին նոյն երկրին մէջ:

Վաճառականութիւնը արտաքին է՝ երբ երկ-
րի կամ տէրութեան մը բերքը ուրիշ տէրու-
թեան բերքին հետ կփոխանակուին:

Վաճառականութիւնը վաճառաքերութեամբ
եղած կրսուի, երբ դրսի բերք կամ օտար ապ-
րանք ներս կբերուի ու կվաճառուի: — *Վաճառա-
հանութեամբ* եղած կրսուի՝ երբ ներսի բերքը,
այսինքն երկրի մը մէջ առաջ եկած բերքը
դուրս օտար երկիր կտարուի կվաճառուի:

Վաճառականութեան անմիջական ու *ա-
ռաջին* գործիքներն են *վաճառականք*, որ վա-
ճառք կամ բերք գնելու համար դրամագլուխ
կղեն, եւ բաւական ճարտարութիւն պէտք է
ունենան ճանչնալու այն յարմար տեղերն ու
ժամանակը՝ յորս ապրանք շատ կայ կամ սա-
կաւ, որպէս զի շատ եղած տեղն ու ժամա-
նակը՝ սուղ սուղ վաճառեն:

Ուստի եւ տնտեսագէտք ոմանք այս սահ-
մանը կուտան վաճառականութեան.

„Վաճառականութիւն է՝ այն արուեստն որ
„երեք դահեկան արծած բանը՝ վեց դահեկա-
„նի կվաճառէ, եւ վեց դահեկան արծածը՝
„երեք դահեկանի կգնէ“:

Բայց պէտք է նաեւ այս ըսենք որ վաճա-
ռականը հարկ է գիտնայ թէ գնած ապրան-
քին ինչպէս որ շահն իրենն է, նոյնպէս ի-
րենն է նաեւ կորուստը. վասն զի երբեմն կը-
լինի որ կհարկադրուի կորստով ապրանք մը
վաճառել, այսինքն չորս դահեկանի առածը՝
երեքով, երկուքով, եւ աւելի իսկ ածան գնով
վաճառել: Այս այնպիսի ձախորդութիւն է որ
աշաւուրջ՝ նախատես ու խոհեմ վաճառակա-
նի մը զլուխը սակաւ անգամ կուգայ:

Հին ատենները վաճառականաց պաշտպան
կհամարէին զՀերմէս, եւ ոտուրներուն վրայ
թեւ կղենին, իմացընել ուզելով թէ վաճառա-
կանք զծուարութեանց ու արգելքներու յաղ-
թելու համար արագութիւն պէտք է ունենան:

Հռչակաւոր Պօնէն գաղղիացի տնտեսա-
գէտը կըսէ՝ թէ „Վաճառականութիւնը բա-
„ւական շահէն զատ՝ բարոյական օգուտ եւս
„ունի. վասն զի մարդկանց բնաւորութեան
„խտտութիւնը կտանի, քաղցրաբարոյ կընէ
„զմարդ՝ գէթ իւր ապրանքը զնողներուն հա-
„ճոյանալու փափաքով“: — Ռիվարոլ անուանի

մատենագիրն ալ կզուրցէ թէ „Մարգս վաճա-
 „ռականութեամբ հեռաւորութիւնները կմո-
 „տեցընէ, եւ հաւատարմութեամբ կընդարձա-
 „կէ“: — Թէպէտեւ Վովնարկ բարոյախօսն եւս
 կըսէ թէ „Վաճառականութիւնը դպրոց է խա-

բէութեան“, բայց տարակոյս չկայ որ ամէն
 վաճառականաց համար ճշմարիտ չէ այս խօս-
 քը: Եւ աշխարհիս վրայ ճիշն է այն արուեստն
 որ իւր խաբէքաները չունենայ:

(Շարայարեղի.)

Կ Ա Ր Ի Պ Ա Ն Տ Ի.

Խտալիոյ վերջին պատերազմաց պատմու-
 թիւնը կարդացող ազգայինք անշուշտ հետա-

քրքիր են Կարիպալտի զօրավարին կենդանա-
 գիրը տեսնելու ու պատմութիւնը զիտնալու:

Յովսէփ Կարիպալտի:

Յովսէփ Կարիպալտի ծնած է Խտալիոյ Նից-
 ցա քաղաքը, ի 4 յուլիսի 1807: Իւր ազգա-
 տոմբը Սարտենիոյ պատուաւոր գերդաստա-
 նաց մէկն էր, յորմէ անուանի նաւապետներ
 ելած են: Պզտիկուց ծովեզերքը նաւավարաց
 ու ձկնորսաց հետ մեծնալով՝ ծովու վարժե-
 ցաւ, զարմանալի չարքաշութիւն մը ստացաւ,

Սարտենիոյ ծովային զօրաց մէջ մտաւ, եւ իւր
 բնական ու բարոյական քաջութեամբն ու ան-
 խռով բարութքը անուանի եղաւ:

Խտալիոյ ազատութեանը համար 1854-ին
 ելած ապստամբութեան մէջ ինքն եւս գոնուած
 լինելով, հարկադրեցաւ Գաղղիա փախչելու՝
 երբոր բաները ձախողեցան: Լեռներու մէջէն